

ПІВДЕННИЙ ЗАХІД * * * * * ОДЕСИКА

ПІВДЕННИЙ ЗАХІД

ОДЕСИКА

Тридцять четвертий випуск

*Альманах видано за підтримки
Почесного громадянина м. Одеса
та Почесного громадянина Одеської області,
депутата Одеської обласної Ради
Сергія Рафаїловича Гриневецького*

**Національна спілка краєзнавців України
Асоціація європейської культури «Золота акація»**

ПІВДЕННИЙ-ЗАХІД ОДЕСИКА

**ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧИЙ
НАУКОВИЙ АЛЬМАНАХ**

Випуск 34

**Одесса
2023**

УДК 930.152.066

Ю16

Головний редактор:

Савченко В. А., доктор історичних наук (Одеса).

Редакційна колегія:

Тригуб О. П., зам. редактора, доктор історичних наук, професор (Миколаїв);

Бажан О. Г., кандидат історичних наук (Київ);

Бачинська О. А., доктор історичних наук, професор (Одеса);

Гончарук Т. Г., доктор історичних наук, професор (Одеса);

Добролюбський А. О., доктор історичних наук, професор (Одеса);

Дьомін О. Б., доктор історичних наук, професор (Одеса);

Красножон А. В., доктор історичних наук (Одеса);

Михайлуца М. І., доктор історичних наук, професор (Одеса);

Сапожников І.В., доктор історичних наук, професор (Чорноморськ);

Хмарський В. М., доктор історичних наук, професор (Одеса).

Рецензент:

Діанова Н. М., доктор історичних наук, професор (Одеса).

Контактний телефон редакції та секції «Одесика»

Одеського Будинку вчених: 8050 3922731

ПІВДЕННИЙ ЗАХІД. ОДЕСИКА. ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧИЙ
Ю16 НАУКОВИЙ АЛЬМАНАХ. Випуск 34. – Одеса: Бондаренко М. О.,
2023. – 264 с.

ISBN 978-617-8327-11-8

УДК 930.152.066

На 1-й ст. обкладинки –

Боссолі К. Одеса. Мост Сабанеєва. 1830-ті рр.

На 2-й ст. обкладинки –

Флаг м. Вознесенськ (до статті Савченко В., Зеленської Ю.).

ISBN 978-617-8327-11-8

© Савченко В. А. 2023

Зміст випуску 34

Вступне слово С. Р. Гриневецького.....3

Україна бореться та пермагає

Савченко В., Зеленська Ю. На сторожі південного заходу (Початок битви за Миколаївщину). **Зеленська Ю.** Свідки моїх спогадів. Історія одного дня березня 22-го.....8

Степи лукомор'я

Кобилюк О. Проблема відтворення правдивої дати заснування міста подільська в контексті впливу радянської історіографії та адміністративно-територіального поділу краю.....27

Жосан С., Забіянов Є. Гулянка, загублена в степах: до етимології назви села, біографій його власників та перших років існування.....35

Ложешник С. Чорноморська козацька флотилія.....52

Карпеченков А. До питання продовольчої безпеки «на Одещині» у XIX – поч. XX ст. Поблизу та під покровом ювілею Одеської області (частина третья).70

Ложешник А., Ложешник Н. «Відомість генерального межування» Тираспільського повіту Херсонської губернії як джерело з економічної історії південної України.....81

Шевченко А. Розвиток виноробства та садівництва у Буджаку першої половини XIX ст.92

Дробний В., Забіянов Є. Формування та розвиток бібліотечної справи в поселеннях Одеського повіту Херсонської губернії (друг. пол. XIX – поч. XX ст.)100

Одеські старожитності

Музичко О. Формування колекцій зброї та традиції її музеєфікації в Одесі наприкінці XIX – XX ст.107

Україна бореться та перемагає

Віктор Савченко,

*доктор історичних наук, професор
кафедри Історії України Південноукраїнський
нац. педагогічний університет ім. К.Д. Ушинського;*

Юлія Зеленська,

*студентка 4 курсу історико-філологічного факультету
Південноукраїнський нац. педагогічний університет
ім. К.Д. Ушинського*

НА СТОРОЖІ ПІВДЕННОГО ЗАХОДУ (Початок битви за Миколаївщину)

«Оборона Миколаєва – одна із найстратегічніших перемог у цій війні» – сказав один з керманців цієї оборони, Секретар Комітету з питань національної безпеки, оборони та розвідки, полковник СБУ Роман Костенко. Майбутні історики ще будуть досліджувати історію міста-героя Миколаєва, роль окремих особистостей в його обороні. В представленій статті ми намагалися зробити перший крок у висвітленні оборони південного заходу України (Миколаївської області) на її найбільш драматичному першому етапі з 24 лютого по 17 березня 2022 р. Особливу увагу привернула оборона міста Вознесенськ Миколаївської області.

Приблизно о 4 годині ранку 24 лютого 2022 р. ворожа авіація почала бомбардування Миколаєва та військового аеродрому під Миколаєвом, але 299-та авіаційна бригада ЗСУ встигла підняти літаки та гелікоптери в повітря до початку авіанальоту, завдяки чому ця частина не зазнала втрат. В той же день фрегат ВМСУ «Гетьман Сагайдачний», що стояв на ремонті в Миколаєві (фрегат на той час був не боєздатним) був затоплений, щоб перекрити форватер у Півдннобузькому лимані та запобігти захопленню Миколаєва російському десанту з боку лиману, 25 лютого, після боїв на підступах до Херсону українські військові втратили контроль

над мостом через Дніпро, ворог, із великими втратами, зайняв частину Херсона, але був вибитий з центру міста у ніч проти 26 лютого. До Антонівського мосту тоді підтягнулися частини з 80-ї десантно-штурмової бригади. Окремі підрозділи цієї частини що базувалася у Львові, у лютому 2022 р. проходили навчання на полігонах Миколаївської області, і одними з перших були направлені на захист Херсонщини. 80-та десантно-штурмова бригада не була доукомплектована, у підрозділах бракувало людей, відчувався хаос перших діб оборони.

28 лютого Херсон був повністю оточений, але до 2 березня захісники міста ще тримали позиції. Захопивши Херсон «рашисти» планували йти на Одесу, виділивши на захоплення Миколаєва кілька днів. Але, за кілька діб Миколаїв був вже підготовлений відбивати навалу. 25 лютого до міста приїхав Дмитро Марченко – бойовий генерал (генерал-майор), «кіборг», що народився на Миколаївщині у місті Вознесенськ. Генерал згадував, що прямуючи з Києва до Миколаєва: «дорогою заїхав до батьків, вони у Вознесенську живуть». В своїх інтерв'ю (ВВС, серпень 2022 р.) генерал згадував, що 24-25 лютого: «25 лютого о 04:00 ранку заїжджаю до Миколаєва, і я, м'яко кажучи, був засмучений. Жодного блокпосту, жодного патруля, жодного військового, жодного поліцейського. Порожнє місто, повністю порожнє ...на момент 26 лютого плану оборони міста немає. Військові частини 59-ї та 80-ї бригади вели нерівні бої з противником, вигравучи, нехай і лічені, дні для підготовки оборони Миколаєва ...Миколаїв охопила паніка. деякі чиновники, у тому числі й керівники силових структур, спішно покидали місто, замість того, щоб організувати його захист. Одного з них затримали на блокпосту» [1]. Одною з головних лідерів оборони міста став Голова Миколаївської обласної військової адміністрації Віталій Кім. Саме він почав промовляти «Доброго вечора, ми з України!» вітаючись зі своїми підписниками у «Телеграмі», його оптимістичні відеоролики про боротьбу за український Південь піднімали моральний дух навіть у критичні моменти [2].

25-26 листопада, у тісній співпраці з місцевою ОВА, генералу Д. Марченку вдалося загасити панічні настрої, підготувати Миколаїв до відбиття ворожих штурмів, створити план оборони за яким місто було поділено на чотири сектори оборони з військовими підрозділами та відповідальним командуванням. Він категорично виступив проти планів місцевого командування тримати у Миколаєві «кругову оборону частин» та вирішив дати бій загарбникам на схід від Миколаєва.

26-27 лютого стали найбільш критичним часом для оборони міста. Українські війська відступили від Дніпра до Чорнобаївки, а ворог блискавично почав прориватися до Миколаєва з боку Херсона (який ще не було їм захоплено). Генералу Марченку вдалося згуртувати для оборони всіх: поліцію, нацгвардію, тероборону, чиновників, добровольців. За кілька днів він зміг довести чисельність 79-ї бригади з 120 людей до 1500, за рахунок добровільців. У кожному підрозділі був створений протитанкові резерви – групи з гранатометами, джевелинами. Два з трьох мостів через зрошувальні канали на схід від Миколаєва підірвала група спецназу Р. Костенка, третій міст був замінуваний. Коли по цьому мосту почала рухатися техніка окупантів, міст висадили у повітря, й українська артилерія вогнем знищила техніку ворога навколо цього мосту [1].

Російські війська закидали в українські тили свої ДРГ. У ніч проти 26 лютого в районі курорту Коблево (на захід від Миколаєва) підрозділи української 28-ї окремої механізованої бригади знищили катер з ворожий ДРГ (20 ворогів). ТрО Миколаєва цілодобово патрулювала місто, час від часу зав'язуючи бій з ДРГ. Так 5 військових гелікоптерів РФ висадили десант на території покинутої пожежної станції біля НУК ім. адм. Макарова. Російські десантники були знешкоджені українськими бійцями 79-ї бригади та підрозділами Національної Гвардії України, 2 гелікоптери було знищено. На завод імені 61 комунара намагався висадитись російський десант, але гелікоптери з окупантами були обстріляні ще на підльоті до міста.

На всіх напрямках колони окупантів, «що атакували Миколаїв з боку Херсону мали у своєму складі біля двох тисяч одиниць техніки. Інша група, яка пішла в обхід, складалася з 1300 одиниць» – пригадує Д. Марченко. 26 лютого російські танки вийхали на східні околиці Миколаєва, окрема колона бронетехніки прорвалася до центру міста – на Центральний проспект. Вона була знищена українськими захисниками біля ТРЦ «South Mall». Ворог мав на меті заволодіти Південнобузьким мостом – єдиною переправою через Південний Буг, яка з'єднує Миколаїв з Одесою. Вісім разів місцеві командири пропанували підірвати міст, але генерал Д.Марченко знаходив аргументи, щоб переконати командування у тому, що цього робити не можна. Міст не лише вцілів, а за довгі місяці війни став своєрідною артерією, яка з'єднувала напівоточене місто з Великою Україною. Після бою з частинами ТрО та ЗСУ окупаційні війська почали тікати в бік Херсона.

1 березня окупанти зі сходу, півдня і півночі почали оточувати Миколаїв та наступати у бік Снігурівки, Висунська, Березнегуватого. Окупанти ще раз спробували увійти в Миколаїв, але отримавши потужний опір, шкурнули в напрямку Баштанки, де їх вже зустрічала ТрО Баштанки відігнавши «рашистів» в бік Нового Бугу. ЗСУ спалили кілька десятків одиниць бронетехніки. У с. Калинівка ТрО відібрала у окупантів два джипи «Тигр», четверо окупантів 10-го батальйону спецпризначенців потрапило до полону. В Баштанці та Снігурівці місцеві жителі перегородили рух техніки окупантів, знімали дорожні знаки, що б окупанти губились, брали деяких з них у полон.

2 березня відбулася перша наступальна операція українських військ на Півдні, ЗСУ вдарило по окупантах в районі Чорнобаївки та на Єланецькому напрямі, в результаті наступ спецзагін РФ, кинувши техніку, відступив. 3 березня окупаційні сили знову спробували увійти в Миколаїв. Ворог намагався увірватися до Миколаєва у с. Калинівка, але українська артилерія розбила стратегічний міст і частина колони була вимушена відступити. В районі с. Баловне висадився російський десант з 4 гелікоптерів.

В аеропорту ворожий десант з гелікоптерів вогнем був притиснений до землі, в боях за Миколаївський аеропорт за 2 доби було ліквідовано 245 одиниць ворожої військової техніки

4 березня ворог почав контрнаступ на місто зі сторони МГЗ, зайшовши до Корабельного району, де зав'язався бій з 123-ю бригадою ТрО. До військового летовища у Кульбакіно, на околиці Миколаєва, вдерся авангардний підрозділ окупантів. Проти них вийшло кілька протитанкових українських розрахунків, які були сформовані з патрульних поліцейських. 5 березня окупанти покинули східне передмістя та аеропорт, відступивши у бік Херсону. Ворог намагається закріпитися в районах, Снігурівки, с. Шевченка, селища Луч. По селах їхні позиції відкривалися місцевими мешканцями та знищувалися українською артилерією.

Згодом, «рашисти» почали наступ в бік Миколаївського авіа-ремонтного підприємства «НАРП». 7 березня окупанти здійснили нову спробу захопити аеропорт, але до 15:00 захисники міста вибили нападників з аеропорту Кулябкіне. 13 – 15 березня Збройні сили України перейшли у контрнаступ у південній частині Миколаївській області, трасу від Миколаєва до Нової Одеси було звільнено, українські частини захопили позиції російської артилерії, батарею гаубиць Д-30. «Коли ми їх відбили, – згадує генерал Марченко, – у нас був такий переломний момент, коли ми повірили в себе, коли бійці зрозуміли, що вони пручаються, що [росіяни] бояться, що вони починають тікати. Ми почали брати полонених, ми почали захоплювати їхню техніку. І на ось цьому ентузіазмі, я тоді казав усім, що треба їх відштовхувати. І ми їх відтіснили від міста на адміністративний кордон із Херсоном» [1]. Фахівці твердять, що завдячуючи генералу Д. Марченку: «...місто вдалося відстояти, коли російська навала намагалася оточити й окупувати його у березні 2022 року» [3].

На початку березня 22-го точилися запеклі бої за містечко Баштанка на північний схід від Миколаєва (бл. 12 тис. мешканців, 60 км. від Миколаєва). 1 березня військова техніка армії РФ увійшла до Баштанки, але контроль над Баштанкою невдовзі

було втрачено, ворог зустрів потужний опір місцевих мешканців, територіальної оборони (190 батальйону 123 бригади ТРО), військовослужбовців районного територіального центру комплектування та соціальної підтримки, добровольчих формувань. Чинovníки та депутати Баштанки вийшли на вулиці разом із учасниками територіальної оборони. Міський голова Баштанки Олександр Береговий став одним з організаторів опору окупантам. Оборонці, маючи тільки стрілецьку зброю та «коктейлі молотова», не давали ворогові рухатися далі. В ніч на 11 березня українські захисники «Байрактаром» відбили ворожу колону у Баштанському районі. 12 березня у Баштанському районі українські сили оборони затиснули російських окупантів у кільце між двома трасами без можливості рухатися, знищили понтонну переправу. Внаслідок боїв суттєво постраждав центр Баштанки, загинуло 6 вояків Територіальної оборони.

Вранці 2 березня Миколаївська ОВА повідомила, що: «колона окупантів рухається з Єланця в напрямку Вознесенська. Основна техніка російських військ зосереджена біля Вознесенська, за Новою Одесою та біля Єланця». Місто обласного значення Вознесенськ (населення 34 тис. осіб., стара козацька назва центра запорожців «Соколи»). Місто розташовано за 80 кілометрів на північ від Миколаєва і має особливе стратегічне значення. За 25 кілометрів від Вознесенська знаходиться Южно-Українська атомна електростанція, у межах міста знаходиться міст через Південний Буг, який є єдиною альтернативною дорогою до Одеси в обхід Миколаєва. У своєму інтерв'ю Д. Марченко, розповів, що за планом у окупантів було два дні на оточення Миколаєва і три дні на Одесу: «І вони не збиралися спочатку заходити в місто, вони збиралися піти через Баштанку на Вознесенськ, зробити велике кільце, потім його звзвити до меж міста. Вони розуміли, що ми підірвемо Варварівський міст, і планували зробити три поромні переправи. І мали кожною переправою пройти по 2 БТГ (батальйонні тактичні групи) для того, щоб підійти до Одеси та забезпечити висадку десанту» [4].

Тоді у бік Вознесенська рухалися три колони окупантів, дві з яких вночі, проти 2 березня, вдалося знищити українською артилерією... до околиць Вознесенську дійшла лише одна колона зрадників з 126-ої окремої бригади берегової оборони армії ЧФ РФ (сформована з мешканців Криму з колишньої 36-ї бригади берегової оборони України), окремі групи «міліції «ДНР-ЛНР». Перед наступом ці частини вели розвідку, оминаючи заслони ЗСУ. В українському тилу був висаджен десант з 11-ої десантно-штурмової бригади з Улан-Уде («буряти»). Українські артилеристи прийняли бій із десантом, «зупинивши» його гарматами. Ворог почав обстрілювати місто важкою артилерією. Два артдивізіони окупантів гаубичний артилерійський та реактивно-артилерійський (126-й окремої бригади берегової оборони ЧФ РФ) відкрили вогонь, проте майже відразу були придушені вогнем у відповідь.

Бійці 123-ї бригаді ТрО ЗСУ пригадали, як відбувся перший бій «вознесенського» батальйону ТРО. «1 березня – дзвінок від оперативного чергового: потрібно завести оператора NLAW на блокпост. Прибули ми на блокпост, який був розташований на трасі Р-55 неподалік села Малосолоне. Ворог вибрав саме цей напрямок, яким просувався до Вознесенська. На блокпості усі були готові до відбиття ворожого наступу. З наявної зброї АК-74, РПК, РПП, ручні гранати, коктейлі “молотова”, один NLAW. Усі хлопці на блокпості були добровольцями, мобілізовані за покликом серця. Ми зайняли оборону, настала темна та волога ніч, а вранці, близько десятої години, розпочався бій. В результаті якого, був підбитий ворожий БМП та зупинено на деякий час просування ворожої колони. Ми виконали завдання та відійшли до міста Вознесенська. На превеликий жаль, серед нас були поранені та один загиблий ст. солдат Медовиченко».

Окупанти оточили Вознесенськ з півдня та сходу, оборонці міста чекали на ворожий удар з півдня від Миколаєва по трасі 06, проте ворог, захопив село Єланець за 40 км східніше Вознесенська та вдарив по трасі Р.50 від цього села. 2 березня об 11:30 ворог зайшов на південно-східні околиці в районі Вознесенська

«Болгарка». В передовій колоні що рушила на Вознесенськ «був лише один лейтенант, три сержанти», приблизно 150 військових та 30 одиниць бронетехніки (танки та БТР).

Коли ця група прорвалася до Вознесенська, генерал Марченко кинув усі сили на те, щоб відрізати їх від основної групи: «Артилеристи тут все розбивали. Спецназівці, які в мене тут бігали, 3-й полк, 7-й полк – просто це люди на своєму ентузіазмі, своїми хребтами це все витягували. Ми були в телефонному режимі. Вони кажуть: Яке завдання? – Їдьте туди, де колона та бийте її. Вони вискочили, ударили по першій машині, по останній і посередині й пішли. [Росіяни] почали розвертатися, обходити. Ми ламали їхні бойові порядки, це в принципі рятувало» [1].

На оборону лінії по Південному Бугу та р. Мертвовод вийшли частини 28-ої окремої механізованої бригади імені Лицарів Зимового Походу та «пошарпані» у сутичках під Херсоном частини 80-ї десантно-штурмової бригади (ком. полковник І. Скибюк). Частини 80-ї десантно-штурмової бригади: «...озброєння, яке ще вціліло в них, вони частину залишали нам (ТРО Вознесенська). Ті самі протитанкові засоби NLAW, одноразові гранатомети. У них дуже багато було «300-х», – згадує офіцер 123-ї бригади ТРО Олег Бодюл (корінний житель міста, що став одним з організаторів Вознесенського ТРО 123-й бригада, він за контрактом 5 років служив у ЗСУ, був командиром роти) [5].

Вознесенський міський голова Євген Величко розповів, що вирішальним у бою проти окупантів було тактичне рішення про підриг мостів через Південний Буг та Мертвовод¹ (Вознесенський, Болгарський мости, залізничний міст через Південний Буг). «Завдяки координованим діям нашим, 80-ї десантно-штурмової бригади

¹ Фронтом у Вознесенську стала легендарна річка Мертвовод. Народні перекази свідчили, що, що Мертвовод отримала назву після страшної битви козаків з турками, коли річкової води не було видно за тілами вбитих. Ще одне припущення про назву: місцеві мешканці у боротьбі з ворогами наварили отрути з трав і злили їх у воду вище того місця, де був табір ворогів, багато з яких померли коштуючи воду з річки. Є версія, що річка розглядалася як шлях, яким відправляли скитських царів до місць поховання, річка подібна до давньогрецького «Стіксу»).

і місцевої влади міст був уже замінований. Коли ми тільки повідомили, що вони увійшли в місто, здійснили підриив мосту. Звісно, вони нічого не чули, оскільки були у техніці, яка рухається, вибух вони цей не почули. І вони вирулили направо на підірваний міст, і там їх уже зустрічала 80-а бригада» – згадував Кирило Нехимчук [6].

Є. Величко вважав, що місцеві патріоти зробили неможливим переправу ворогів через річку Мертвовід: «...там річка дуже не глибока. І ми обкопували цю річку. Тому що ми розуміли, що після того, як ми підірвемо цей міст, вони можуть пройти через річку». Місцеві несли та везли оборонцям Вознесенська їжу, одяг, паливо, ліхтарики та інше, допомагали будувати захисні споруди та рити окопи [7]. Є. Величко згадував: «Люди, незалежно від політичних партій і поглядів, посад, усі спільно споруджували захисні укріплення. Зокрема й місцеві депутати. Частина з них подалася в тероборону. Місцеві бізнесмени без винятку писали мені есемески, що готові допомогти всім, чим тільки можуть».

До моста окупанти рушили вулицею Тімірязєва....Вибух моста через Мертвовод стався тоді коли перші танки загарбників вже під'їхали до нього, танки виїхали вниз, стали стріляти по інший бік річки по центральних житлових будинках. Окупанти розпочали вуличний бій у Вознесенську зі зведеним посиленням підрозділом 80-ї окремої десантно-штурмової бригади під командою капітана Володимира Ратушняка [7]. Він налагодив взаємодію з артилерією та систему оповіщення про пересування сил ворога через місцевих жителів. Українськими військовими було завдано ударів по штурмових колонах ворога, відбито танкові атаки, після чого ворог почав займати позиції прямо у домоволодіннях вознесенців та хаотично гатити великокаліберним мінометом по центру Вознесенська. Було пошкоджено інтернат, басейн, дитсадок, житлові квартали. Центр міста залишався в руках ЗСУ, над районним виконкомом майорів український прапор, але «у місті не працювало водопостачання, газо- та електропостачання» [8].

406-та окрема артилерійська бригада імені генерал-хорунжого Олексія Алмазова з західного берега Південного Бугу вдарила

по хвосту колони, що заходила у Вознесенськ (знищивши кілька БТРів та УРАЛів) та знищивши ворожий танк в голові колони). Колона була заблокована у вузьких вулицях району «Болгарка». Д. Марченко згадував, що командир оборонців «...звернувся до нього з проханням завадити підходу резервів росіян, а з передовими частинами вони впораються. Наша арта рознесла колони з підкріпленням, а ворожий авангард, не дочекавшись підмоги, був розбитий і відкинутий» [1]. «Ми, довго не думаючи, скоригували вогонь артилерії. Вони навіть цього не очікували. Артилеріядесь хвилин 20 без перерви била по колоні. Там і танки попалили, і БТри, тобто, доволі прицільно били. Вони дуже скупчились, машина від машини стояла, ну, метр. Тобто вони виїхали з міста, хто виїхав, і ось так, як їхали, так і стали. Все. Тобто не розосереджувалися, нічого...», – згадував Олег Бодюл [2].

«Вони були дуже деморалізовані. Коли вони зробили остаточний перший проїзд, другий, третій, коли вони пішли на четвертий заїзд, вони, коли рухалися містом, спочатку все заїжджали на броні, коли зрозуміли, що у дворах, у будинках дуже щільним був стрілецький бій, колону прямо з тих автоматів шквальним вогнем обсипали», «...не маючи права виявляти ініціативу і не маючи плану «Б», вони розпочали дещо незрозумілі дії. Тобто вони виїжджали із міста, зупинялися біля заправки Shell – це крайня точка міста. Там повертали назад, спускалися. Очевидно, це був маневр, щоб не потрапити під вогонь артилерії. Або це просто розпач» [1].

Колона ворожої техніки виходила з міста, але потім знову заходила, приблизно чотири рази. В «Болгарке» окупанти встигли створити свій тимчасовий штаб, на дзвіниці церкви поставити снайперів, пограбувати магазини «Болгарки». Але, опір у військових та ТРО у «Болгарці» збив окупантів з пантелику. В «Болгарці» батальйон ТРО в опинився в оперативному оточенні... «частина бійців вийшла з оточення водою по річці Мертвовод. Інші – через залізничний міст. з оточення вийшли 86 військовослужбовців ТРО». Але, один із оточених підрозділів тероборони, в якому було

багато поранених, був вимушений здатися у полон «з автоматом проти БТР ти нічого не вдієш» [9].

Вранці 3 березня залишки окупантів відійшли на східну околицю Вознесенська, в районі заправки, решта розійшлася по навколишніх полях. «Болгарка» була звільнена, близько 30 військових РФ перевдягнулися в цивільне намагалися шкурнути з міста. Незважаючи на розгром 28 березня 2022 р. Путін присвоїв найменування «Гвардійської» 126-й окремій бригаді берегової оборони ЧФ РФ.. У результаті боїв російську армію відкинули на десятки кілометрів у бік селища Єланець. Командир підрозділу «Курт» розповів, що тікаючи, солдати російської армії покинули техніку, документи та тіла своїх загиблих.

Зрештою, окупанти вирушили у бік Першотравневого де їх «дістала» українська артилерія, змусивши відійти за Березнегувате, до Єланецького водоканалу та за Інгулець. Втрати окупаційних військ становили бл. 70 осіб та бл. 20 полонених. Загальні втрати ворога в бою у Вознесенську та на підступах до міста: 27 – 30 одиниць військової техніки (танки БТР, реактивні системи «Град», машини з боєкомплектom, командно-штабна машина... та «Мі-24»). Втрати захисників міста, ТРО та ЗСУ склали 43 особи. Ми знаємо 10 прізвищ українських героїв, що загинули захищаючи Вознесенськ, скоріш за все, це тільки прізвища бійців ТРО:

1. Солдат Винтуляк Юрій Сергійович 1985 р.
2. Солдат Жуков Євгеній Олександрович 1984 р.
3. Солдат Заворотченко Юрія Олександрович 1976 р.
4. Солдат Котруца Олександр Юрійович 1979 р.
5. Солдат Малиш Роман Миколайович 1998 р.
6. Ст. солдат Медовиченко Сергій Васильович 1963 р.
7. Солдат Рябко Іван Іванович 1976 р.
8. Солдат Українець Валентин Юрійович 1995 р.
9. Агапітов Сергій Юрійович 1999 р.
10. Горик Євгеній.

Українська 28-а бригада продовжила бій у Єланця, в Єланецькій громаді. Місцеві мешканці захопили ворожий російський

бронетранспортер і відбуксировали його трактором. 17 березня сили ЗСУ розпочали контрнаступ у Миколаївській області та відкинули російські війська на 120 кілометрів від Вознесенська, форсувала річку Інгулець. 19 березня окупанти намагалися висунутися в бік Березнегуватого, але їм дали бій, після якого ворог почав хаотично відступати, залишивши населені пункти Засілля, Білозірка.

Література:

1. Чому Україна пропустила армію РФ з Криму в лютому 2022 року <https://www.bbc.com> > featur...
2. Укрінформ – актуальні новини України та світу// www.ukrinform.ua > ..
3. Люди, завдяки яким вистояв Миколаїв – Укрінформ. // www.ukrinform.ua > .
4. Абдурасулов А. Чому Україна пропустила армію РФ з Криму в лютому 2022 ... [tps://www.bbc.com/ukrainian/features-64692874](https://www.bbc.com/ukrainian/features-64692874)
5. Євчин Д. Битва за Вознесенськ. Як російській армії не вдалося // www.radiosvoboda.org >
6. Krymr.com. Хотіли відрізати весь південь України. <https://grivna.ua> > publikatsii
7. Бойченко Ю. Как проходила Битва за Вознесенск 2-3 марта: ВСУ и ТрО героически отстояли город, пришлось взорвать мосты // nikvesti.com > news > public
8. Вознесенський вісник. Суспільне. Миколаїв; Ткач Ю. «Ми розбили усю колонну», – боець 28-ї бригади розповів// nikvesti.com <https://nikvesti.com> > p
9. Ткач Ю. Падіння Вознесенська поставило б під удар весь південь // nikvesti.com > politics; Акімова Ю. Як Миколаїв відбив атаки росіян і не дав путіну захопити південь України <https://news.pn> > RussiaInvad.. 79 ОДШБр, 28 ОМБр.

Додаток

Юлія Зеленська

Свідки моїх спогадів.

Історія одного дня березня 22-го року.

24 лютого 2022 року – день, який змінив усе моє уявлення про світ, людські чесноти, життя. До початку повномасштабного вторгнення російського війська на територію моєї неньки, я ніколи не замислювалась «а як би я жила у воєнні роки», хоча з уроків та лекцій з історії в моїй підсвідомості були закладені опорні знання з цієї теми.

Я – людина, яка до останньої хвилини, зіпіввши зуби, казала, що «Увесь цей Жах закінчить ось – ось і я зможу жити нормально». Чесність – то є моє. А я – є вірна рабиня чесноті. Я виправдовувала дії «росії» (говорячи про те, що люди – раби, говорячи про те, що мені шкода сусідів своєї держави, говорячи про те- що вони не мали ні вибору, ні виходу) до одного дня. 24 лютого (як давно це було та скільки ми пройшли...) – день який змінив моє життя на До і Після.

З першого дня війни я відчувала себе щасливою людиною, в тому сенсі, що в цей день моя сім'я була поряд, я не була відірвана від рідних, я могла чути їх голос і знати, що вони поряд, вони живі.

Вознесенськ – невелике місто Миколаївської області. Місто – «для людей, хто прожив життя і хоче спокійну старість», місто без перспектив навчання, роботи, бізнесу. Саме таким було для мене це місто ще взимку того ж самого року. Тепер – моє місто герой, серце півдня Батьківщини, оборонна стіна, яка врятувала, можливо, не тільки життя мешканців самого міста, але й усього південного заходу України.

10-11 днів до того як мої думки стали іншими. Російські окупанти били ракетами, захоплювали значні території України. Мої руки відмовлялись слухати мене і просто тримались за гаджети, моніторячи новини цілодобово. Я пам'ятаю свої червоні очі, недоспані ночі, не бажання сприймати події «за вікном» за реальність. Я пам'ятаю, як сусіди боялись один одного, вони просто дивились очі в очі і не знали що казати. Чому?! Тому що вони не знали, хто має рацію, вони були налякані, як маленькі діти, які не підготувалися до першого виступу на святі в садку, вони були налякані як і я. Чи я більше?!

По всіх новинах була агітація на виїзд з країни, різні ЗМІ – різна інформація, хтось писав – що окупанти вже зайняли Київ, хтось придивував і розповсюджував новини про те – що Україна здалась, хтось – заспокоював, хтось – плакав привселюдно у новинах. А хтось – ми, більшість, яка намагалась недовіряти нікому. Більшість – яка в решті решт склала одну цілісність. Більшість – яка і є слово «Нація», з великої літери. Це саме та більшість – яка заспокоювала ближніх. Хоча у самих серце вилітало з грудей. Це та більшість, яка не вірила жодному ЗМІ, але не спала і знала УСЕ що пишуть. Розум в такий момент відключається, ти шукаєш порятунк, але порятунку нема. Такою була я. Такою були всі, хто оточував мене.

Маленьке місто шуміло. 8-10 днів до вторгнення.

Найбільше, що не давало спокою мене ці дні – моя сім'я. Без перебільшень – за моїм вікном стратегічний пункт – військова частина. Звісно, ні танків, ні леопардів я в ці дні не зустрічала своїм поглядом.

Але... вся країна бачила, що ціль росії не військово-стратегічні об'єкти, як вони стверджували, а будь-що. Я переживала. Мій внутрішній страх був сильніший за мене саму. Я кричала на своїх рідних, вони кричали на мене, всі сварились між собою. У всіх був вибір. Бути тут чи не бути тут. Кожної секунди в моїй голові були думки «наступна ракета зруйнує мій дім, він найближче». Засипаючи, я думала про те, як я буду діяти в такий момент, я думала про те, коли мою сім'ю зможуть витягнути з під завалів 1 на 1,5 метр підвалу приватного будинку.

6-8 днів. Російська пропаганда – зброя, яка померла за 72 години моєї уяви. Я бачила ці пости в різних соціальних мережах. Я читала новини. Я тільки тим і займалась, що читала новини. Мені здається, що всі робили теж саме. Саме в цей період я потрошки відходила від теми «війни», я почала більше приділяти увагу сну, хоч і спали ми всі у бомбосховищах своїх будинків. Більше спала і менше їла, менше їла і більше спала. Але що добре - я не довіряла новинам, я вчилась фільтрувати інфомацію, сортувати місцевих та обласних вісників на «порядних та брехливих».

Життя йшло. Час не сповільнився в реальності. Проте перші 14 днів, на мою думку, були для кожного українця найдовшими в їх житті. Кожен день тягнувся як місяць на не улюбленій роботі без вихідних. Виходячи за «хлібом» ми купували усе потрібне і все не потрібне. Через 2-4 дні дивились на пусті полиці і згадували 1990-2000 роки. Паніка – ставала для нас приборканим звіром, це не сталось за одну мить. Цього звіра нам вдалось одомашнити, але всьому свій час.

5-4 дні. Я бачила масову евакуацію своїх сусідів. Я бачила як сотні чоловіків проводжали своїх дружин та дітей. Чоловічі сльози зустрічались частіше, ніж жіночі сварки на вулицях мого міста. Діти були налякані, люди були розгублені. Але всі мали якесь маленьке приблизне уявлення «як вони будуть далі». Хтось їхав, хтось лишався, хтось відправляв свою сім'ю кудись у незвідане, лишаючись тут самим. Моя сім'я встигла побувати у всіх знайомих в пошуках притулку в межах міста. Чужі будинки – були мені безпечніші за власний дім. Ракети, які прилітали всюди були страхом. А страх – був мені ворогом.

1-2 дні. 1 березня – день весни, день пробудження природи. Зима відступає і починається щось нове та світле. Нове життя. Але, тоді, не для нас, не для українців. 1 березня 2022 року, як і вся весна того ж року, була сірою і плачучою. Я пам'ятаю що був холод. Місцеві ЗМІ які я читала – телеграм канал місцевого журналіста Сергія Потушинського «VVN або Вознесеньський Вісник» викладав багато постів про

те, що ворог наближається до міста. Я прокинулась рано вранці і гортаючи цю інформацію у своєму гаджеті підлетіла з ліжка. Виглянула в вікно.

Біля мого будинку будували Блок пост з мішків із піском. Був на товп людей. Довго не думаючи, я одягалась. Вийшла. Взяла в руки лопату та гортала з усіма знайомими чи не знайомими людьми пісок у мішки, хтось зав'язував їх, хтось грузив на свої плечі та будував із них облогу. Я не вірила, що хтось зайде в моє місто. Паніка – те що покидало мене, людяність – те, що шукала я в очах свого ворога. Але друге із перелічених – було моєю помилкою.

Відео звернення мера мого міста – привело в шок. 1-2 березня воно було на просторах Інтернету. Мова йшла про повномасштабний наступ російських окупантів на територію не моєї області навіть, ні. Мова йшла про моє місто. Смерть в моїх очах була більш правдивішою і ближчою, ніж попередні дні. Багато довколишнього шуму: різні новини, думки, прогнози щодо півдня України різних ораторів та медійних особистостей, створювали штучну слабкість.

Але сила в середині нас перемогла. Саме в цей час я зрозуміла слова як : сила роду, сила нації, дух, єдність. До цього часу вони були для мене лише розтлумачені «кимось», з того часу – реальність, яку я мала за можливість спостерігати. В ніч на 2 березня було багато чуток про наступ на моє рідне місто. Проте, люди вчилися не довіряти. Ми не довіряли, готуючись до чогось страшного.

На території кожного міста, містечка, села, де була можливість, були створені добровольчі загони. На території Вознесенська було створено Тероборону. Зі слів учасника бойових дій, а саме – Андрія Цихоцького (2002 р. н.), який пішов добровільно у Територіальну оборону: « 24 лютого я почув слово Війна, з тих пір – це є не просто війна, це є визволення не лише мене, це є визволення тої держави, якій не дають можливість на існування».

Зі спогадів Андрія – «наше командування не розуміло до самого кінця план наших дій. Ми всі зустрілись з війною вперше, як і люди старші за мене, так і ровесники. Колись – були жарти про «стріляки», а 2 березня – ці жарти стали грою на виживання».

Вознесенськ – місто, яке дало б вільну дорогу ворогові до Одеси. Чи є Вознесенськ стіною для Одеси – так! Захоплення мого міста дало б доступ ворогові на просування до Одеси. Тому головним завданням серед усіх учасників бойових дій в страшні години 2-3 березня було «не дати ворогові ані сантиметру цього міста». Всім цивільним було сказано запастись їжею, та максимально обмежити рух транспорту.

Із власних спогадів – до 1 тижня я не бачила громадського транспорту на вулицях свого міста. А весь березень – його рух обмежився до мінімуму. На дорогах з'явилось більше велосипедистів, на вулицях було настільки тихо, що я називала це « апокаліпсис».

Чоловіки – те слово яке набуло особливого значення. Справжні чоловіки – усі, хто захищав нас в той день. Одні – берегли своїх дітей і жінок «усередині», інші – відчайдушні сміливці, деякі – люди, які були вимушені покоритись долі і закону (на мою думку такі є всюди).

2 березня частини 126 бригади берегової оборони окупантів насувалися на Вознесенськ, шукаючи переправу через річку Буг. Як кажуть – це військо налічувало до 400 чоловік і 43 одиниці техніки.

«Вознесенський Вісник» телеграм канал викладав такі пости: *Надійшло повідомлення про загрозу з повітря! Укриваємось!!*» (1 березня 22:10); *«В наш бік рухаються ворожі гелікоптери. Знаходьтесь в укриттях!»* (2 березня 10:15); *«Звільніть вулиці від машин! Пересування містом заборонено! Всі в укриття, максимальна тривога. Ворог вже під Вознесенськом!»* (2 березня 10:40); *«Місто обстрілює важка артилерія. Березить себе»* (2 березня 15:21).

Світлана Миколаївна, що живе на крайній вулиці села Ракове (ближче село до Вознесенська), згадує: *«Чеченець сказав мені: “Бабусю, рахую до двох – або віддаєш телефон, або я стріляю». І він націлив на мене автомат... «Вони стояли трохи вище, але наші добре надавали їм по голові й вони вирішили спуститися вниз і сховатися за нашими будинками». В селі Ракове вулиці були забиті російською технікою, майже в кожному дворі стояли танки і бронетранспортери. Окупанти окопалися тут вранці 2 березня, коли наступали на Вознесенськ.*

За декілька годин до вторгнення громада згуртувалась та активно копала окопи вздовж річки Мертвовод (через яку був перекинутий стратегічний міст зі сторони Миколаєва до Вознесенська). В цей день надійшов наказ підірвати той міст, що було і зроблено для того, щоб не дати змогу ворогові просування у центр Вознесенську.

Йшов активний бій. Виходячи на вулиці будь якого району Вознесенська, можна було не тільки чути, але й бачити грохот, дим, гучні вибухи із боку району міста «Болгарка» (Болгарка, район, який був тимчасово окупований та найбільше постраждав 2 березня). Люди, які мешкали в тому районі були виселені із власних будинків. Приватні будинки – були пошкодженні. Ворог не церемонився і просто зривав паркан, в'їжджаючи у двір танком.

Паралельно бою, на південно-захід міста були висадженні російські десантники, а бронетанкова колона рухалась до міста із південного

сходу, затримавшись у селі сусіднього від Вознесенська – Ракове. Снайпери – ті хто залишився по сторону від села Ракове, зайнявши приватні будинки людей, виселяючи власників силою. Російські окупанти зайняли місцеву заправку, створивши там базу. Загальноосвітня школа №3 в районі Болгарка стала притулком для російських окупантів. Саме там, більша їх частина мала можливість «заховатись, відсидітись».

О 7 ранку 3 березня в телеграмканалі (звідси ми усі черпали інформацію) з'явилася інформація: *«3 березня 7:05 у Вознесенську тиша. Вознесенськ: підірвані 2 мости, залізничне сполучення зупинено. Ворог розбігся по мікрорайону Болгарка та с. Ракове. Місцеві жителі повідомляють про те, що російські окупанти ходять по домівкам. За інформацією тероборони, вони дали бій, ворог поніс втрати техніки, щодо кількості 200-х з боку РФ не відомо. В самій теробороні є поранені і 1 загиблий. 02.03.22 ворог обстріляв 2 багатопверхові цивільні будинки, інформації щодо постраждалих немає. Жителі с. Андрійчикове повідомляють, що ворог, попередньо десантований, засів у приватних будинках. Станом на 21:00 2 березня у селах Єланецького району жителі фіксували пересування до 100 одиниць ворожої техніки»* (С. Потушинський, місцевий журналіст).

До ночі 2 березня тривали бої. Російським військам не вдалось встановити міномети. Наші бійці мужньо боролись. На ранок 3 березня російські війська відступали.

Найскладніша ситуація - район Болгарка. Там мешкала моя двоюрідна сестра із маленькою донечкою. Там мешкали чийсь рідні, чийсь кохані, чийсь діти, чийсь батьки... На ранок 3 березня була дозволена евакуація з того району міста в інші (центр, 1 та 3 райони). Людей переправляли через тимчасову переправу по річці Мертвовод.

Ті хто залишився в своїх домівках в «Болгарці» – зустрівся сам на сам із проблемами. Цими проблемами, не був лише ворог, який ховався серед своїх. Ці проблеми з'єдналися з безліччю інших – хтось втрачав свідомість від страху, комусь треба була медична допомога, якої не було звідки дати, населення було відключене від водопостачання. Вживали...

Всередині панувала тривога за власне життя... Гелікоптери – літали над нашою домівкою... було зруйновано ще два мости в моєму місті. В результаті чого місто залишилось без з'єднання автодорожнім мостом з Миколаєвим та залізничним мостом з Одесою.

Обід. 3 березня. Наша громада отримувала все більше сумних звісток, все більше – прохань про допомогу знайти тих, хто мужньо боровся того клятого

2 березня – той день, який змінив моє життя на До і Після. Той день, коли я тільки не зрозуміла про те, що не буває «хороших руських». Історія одного дня, яка понесла великі втрати для кожного із нас, яка принесла сумну звістку у нашу громаду, яка принесла страх за життя. Але з цим усім – впевненість в те, що ми сильні, розуміння того, що маленьке місто – може бути захистом для великої області. Історія не про смерть, історія про жагу до життя. Ця історія не про тривогу, ця історія про силу.

Із власних спогадів: «В район Болгарка я потрапила не раніше ніж через 2 тижні після обстрілів. Міст був зруйнований. Залишки трупів, присохлих до землі наводили смуток. Я не знала чия це кров на моїй землі. Мені не хотілося вірити, що це кров, вбитих окупантами, моїх земляків».

За спогадами жителів села «Болгарка», які не покидали свою домівку під час боїв: «Трупи лежали посеред вулиці до одного тижня, поки їх не почали дожирати собаки (це про тіла руських), пізніше – вознесенською владою вийшов наказ, згідно якого були зібрані усі тіла померлих (вбивць) та відвезено до місцевого залізничного вокзалу для зберігання у холодильних вагонах».

«Ось тут танк горів, його забрали. Ця хата горіла. От хата згоріла. Ось тут квіти поклали 2 березня, вбитий лежав. І в мене тут, у людей, вони вже поміняли вікна. Тут було обстріляно. І хата і вікна обстріляні. І в мене так само постріляно все. Дві машини згорілих легкових тероборони, тероборона у нас там була», – розповідає жителька Болгарки й очевидиця подій Юлія. Пізніше мережею поширилось відео, де звичайні місцеві жителі району Болгарка виганяли окупантів із власного двору «підсрачниками». Цей маленький факт говорить про мужність, згуртованість та відвагу кожного.

Із власних спогадів: «Я пам'ятаю як мені було моторошно проходити через цей вокзал (так як тимчасово я переїхала з одного району міста до іншого, і моя дорога пішки складала путь саме через нього). Я завжди затримувала подих, проходять поряд. Бо я знала, хто «спочиває» в цих камерах зберігання. Мені було лячно від того, що ці тіла... це чийсь сини, чийсь батьки, чийсь чоловіки. Вознесенська влада більше потурбувалась про тіла померлих руських, ніж їх побратими.. По пам'яті – до 1,5-2 місяців ці вагони стояли там...»

3 березня. За підсумками боїв було знищено 3 танки ракетами Javelin. Також збито ударний вертоліт МІ-24. Рятуючись від відстрілів наших бійців, до вечора 3 березня, російські війська відступили за 60 км на південний-схід. Дорогою було залишено близько 30 машин,

15 із яких було «врятовано» українськими силами. За підсумками у дводенній битві за Вознесенськ загинуло близько 100 окупантів. За місцевими ЗМІ – у Вознесенську до полону потрапило два окупанта, які потім були передані до обласного центру.

«Вони покидали техніку. І каски залишили, і рукавиці, і навіть чоботи» – згадує Світлана Миколаївна. Недалеко від її будинку у с. Ракове ще лежать залишки підбитого російського гвинтокрила Мі-24, номер RF-94966.

Зі спогадів учасників бойових дій:

– Хто штурмував місто 2 березня ?

– Переважно колона була з жителів Криму і «ДНР»/«ЛНР» (окупованої частини Донбасу – ред.). Так, кримчани. Ну, ще були люди азійської зовнішності, буряти якісь. Але переважно це були кримчани і «ДНР»/«ЛНР», – пригадує оборонець Баштанки, військовослужбовець 123-ї бригади ТРО ЗСУ, який не представився.

– Чому Баштанка грала велику роль у цьому бою?

– Вони висадили великий десант – 11-а десантно-штурмова бригада з Улан-Уде в нашому тилу. Перший, хто прийняв бій з десантом, це були наші артилеристи. Вони круто себе показали, розвернули гармати, стрілецькою зброєю, кулеметами зупинили його дії», – пригадує Ігор Скибюк.

Якби впала Баштанка, не факт, що Вознесенськ утримали б, кажуть учасники боїв. У Баштанці противнику дали бій зі стрілецькою зброєю. Іншої не було. У хід пішли «коктейлі Молотова».

«Заїжджаємо на базу, закидаємо 24 пляшки – ящик «коктейлів Молотова». Виїжджаємо і потрапляємо в лоб БТРа. Сергій назад, задній хід, і нас врятувало те, що кулемет був розвернутий в інший бік. І «ка*ап» (росіянин – ред.) поки розвертав, так, обстріл був, але невлучний. Ми вискочили й заховалися», – розповідає учасник боїв за Баштанку, у минулому дякон Церкви християн віри євангельської України, а нині капелан ЗСУ Валерій.

4 березня в місті вже працювати деякі кіоски, продуктові магазини, аптеки. До міста були направлені волонтери, яку забезпечили вознесенців необхідною їжею, ліками та одягом. 9-10 березня були спроби зайняти позиції в місті, проте після третьої спроби 18 березня – ворог відступив за 120 км на південний схід.

2 березня 22-го. Цей день в історії – додав мені хоробрості. Я не хочу нікуди їхати. Мені моя земля дає силу і впевненість у безпеці. Відчуття, що вона оберігає мене. Це і є – сила нації!